

de nekünk úgy tetszik, mintha egy kissé visszatetsző, hogy ne mondjuk, izetlen volna itt e kifejezés használata annyival inkább, mert ez a kifejezés mindig csak gúnyos, kicsinylő, rosszaló értelemben használatos; itt pedig a tárgyalás egyszerű komoly hangjából egészen kír.

Végül a bevezetésnek egy számbavehető nagyobb hiányáról kell szólnunk.

A magyarázó figyelmét nem mondható ugyan, hogy egészen kikerülte, mert az egyes énekek fejtegetéseiben itt-ott czélzásokat tesz a korfestésre, de a bevezetésben is helyén lett volna a *Toldi* történeti háttéréről egyet-mást elmondania akár külön fejezetben, akár például a műfajról szóló szakaszban. Mikép fogja fel Arany a Nagy Lajos korát, s általában az epikai költő, ha történeti személyeket szerepeltet vagy hőseit történeti háttérbe állítja, mikép s hányféleképen rajzolhatja a kort: minderről bővebben szólni épenséggel nem lett volna fölösleges. Ennek a földerítése épen úgy hozzátartozik a *Toldi* magyarázatához, mint akár a tárgynak, vagy a jellemeknek, akár a szerkezetnek fejtegetése. Hiszszük, hogy egy újabb kiadásban erre is figyelemmel lesz a magyarázó, a ki különben oly derekasan oldotta meg feladatát. VÁCZY JÁNOS.

Hibák a tanításban írta *James L. Hughes*, fordította *Waldapfel János*.
(A m. kir. tanárképző-intézeti gyak. főgymn. 1892/3-diki Ért. 3—46.)

E kis művecské lefordításával valóban igen hasznos munkát végzett Waldapfel. 80 főbűnből álló katalogus ez, könnyed, egyszerű stílusban írva és ügyesen összeállítva. Alig akad köztünk valaki, a ki ebben a bűnlajstromban — ha elég őszinte — a maga kisebb-nagyobb hibáit is föl ne találná, no, meg mellette rögtön a kellő orvosságot. Itt is, mint mindenütt, mutatkozik az angol faj ama kiváló genialitása: régen ismert dolgokat vonzóan adni elő. Bármennyiszer olvastuk is már, igen szívesen vesszük azt, a mi a praxis közvetlenségével, a tapasztalat élnétségével hat reánk. Sőt a didaktikai elvek népszerűsítése — hogy úgy mondjam — ily uton talán legbiztosabban sikerül. A mit némely olvasó nagyobb neveléstani szakművekben kivált az elvek gyakorlati keresztülvitele dolgában hiába keres, t. i. egyszerű és átlátszó utmutatást, azt Hughes könyvecskéjében meglesi.

«Nem tagadhatjuk azonban, hogy a Hughes által hangoztatott tételek között van egy-kettő, mely nem fér meg egészen elvi megállapodásainkkal.» A fordító emez állítását a figyelmes olvasó is bizonyára magáévá teszi, ha legalább a főelvekre nézve egy talajon áll a tanárképzővel. Azért bár helyesnek tartom, hogy a fordító a művecskét esonkítatlanul bemutatta, mégis — legalább részemről — nagyon szívesen

vettem volna, ha legalább a lényegesebb eltéréseket feltüntette volna. Mert ilyen eltérések bizonyára nagyobb számmal vannak, mint a meny-nyit fordítónk abban a 6—7, egyébként igen érdekes jegyzetben fölhoz. Azonfelül alkalmunk lett volna a tanárképző főgymnasium tanítási praxisával is közelebbről megismerkedni. Tudom, nem csekély azok száma — kivált a fiatalabb gárda sorában — kik nagy és őszinte örömmel üdvözölnék, ha összegyűjtve találnák mindazt, a mit ez intézet 21 éves fennállása óta a gymnasiális pædagogia praxisára nézve a tud. pædagogia megalapítójától átvett, átalakított és fejlesztett. Nem csupán az alapelvekre gondolok itt — különben is ezeket nem egyszer bőven fejtegette az intézet érdemes pædagogusa — de fölötte érdekesnek tartanám, pl. egyes leczketervezetek s azok megvitatásának közlését. Igen tanulságosak lehetnének továbbá egyéb intézkedések is, melyek a szóban levő intézetben meghonosodtak: a tanítás, fegyelemtartás technikájára, a szülői házzal való érintkezés mikéjére nézve stb. Nem csak azok fogadnának ilyen összeállítást örömmel, kiknek körülményei nem engedték, hogy a tanárképzőt látogathassák (pedig hányan vannak ilyenek!), hanem azok is, a kik ott nyerték kiképzésüket, szivesen látnák, ha az a benyomás, melyet a gyak. főgymnasiumból magokkal vittek, lehetőleg állandósíttatnék.* S ha nem tenné is minden középiskola a tanárképző-intézet eljárása módját föltétlenül magáévé, a mint hogy viszonyai eltérő voltánál fogva minden tekintetben bajosan is tehetné, annyi haszna mindenesetre megvolna ennek a vállalatnak, hogy összehasonlításra, egybevetésre ösztönözne s így okvetetlenül előmozdítaná a pædagogiai ismeretek mélyítését. S elvégre is a világrend törvénye az, hogy minden küzdelemben a *jobbnak* kell győznie. Kétszeresen fontos ez kivált most, midőn középoktatásunk ügye az átalakulás s remélhetőleg: a fejlődés jelentős stádiuma előtt áll. Hadd reformálódjék ott, a hol kell az is, a mi mellett a többi reformtörekvések jelentősége elonyesző csekély: a *tanítás* módja is.**

Ezen kitérés után, melyben egyik rég táplált óhajomnak adtam kifejezést, s mely tán nem is áll oly nagyon távol témánktól, áttérek Hughes tételeinek rövid ismertetésére.

A művecske négy fejezetre oszlik.

Az I. fejezet azokat a hibákat sorolja föl, melyeket a tanítók a *vezetésben* követnek el. E tételek voltaképen a külső rend fentartására

* Félreértések kikerülése végett megjegyzem, hogy e sorok írója nem volt a tanárképző tagja.

** Arra is gondoltam, vajjon nem vállalkozhatnék-e az itt vázolt feladat megoldására a Magyar Pædagogia, mint oly folyóirat, melylyel amaz intézet több jeles tanerője különben is oly szoros viszonyban áll.

vonatkoznak, de van köztük egy pár, mely helyesebben a II. fejezetben («Hibák a fegyelemtartásban») volna tárgyalandó. Fontosabb tételei: «Hiba, ha az iskola vezetésében elhanyagolod az ú. n. kicsiségeket». Sorakozásra, ülésre, járásra, felállásra, olvasás közti helyzetre (a könyv balkézben tartandó), a taneszközök rendbentartására stb. vonatkozó utasítások. Feltűnő, hogy a szerző azt kívánja, hogy a gyermekek «csipőre tett kézzel» járjanak. A lábujjhegyen járást a szerzőnk elveti; mi is, bár az ott felhozott okokat kissé tulhajtottaknak tartjuk (a gyermekek sántikálásához szoknak, lábujjaikat befelé fordítják stb.). Nehéz járásu gyermeknél azonban nem árt, ha azt követeljük tőle, hogy felszólításnál óvatosan lépjen. Egyébiránt a médiumra való szólításra nézve nagy nézeteltérések vannak.* Tény, hogy egyrészt időrabló, másrészt zavaró szokás, bár vannak esetek, a melyekben nehezen kerülhető ki (földrajz, számtan). A médiumon való feleltetés mellett felhozhatni ugyan, hogy a tanuló zavartalanabban felelhet stb., de elvi jelentőségű okot alig találhatnánk e szokáshoz való föltétlen ragaszkodásra. *Kizárólag* sem az egyik, sem a másik eljárás nem alkalmazandó. — «Hiba, ha az udvaron elhanyagolod a felügyeletet.» (Néhány középiskolában beérik azzal, ha az udvaron a pedellus gyakorolja a felügyeletet. Nálunk mindig az illető «napos» van jelen.) «Hiba, ha félre vonulsz a gyermekek játéka elöl;» inkább a néptanítónak szól. Egyébiránt nemsokára a középiskolákra nézve is aktuális lesz. — «Hiba, ha a gyermekek elevenségét minduntalan el akarod nyomni.» E tételnél egyebek közt a tanteremben való nevetésről is említést tesz, melyet «akárhányszor (?) el lehet viselni az iskolai fegyelem eredményeinek minden kockázatátása nélkül». Az iskolai munkára s annak komoly voltára való tekintetből bizvást megszoríthatjuk itt az «akárhányszor» fogalomkörét.** — «Hiba, ha nagyon is közel állsz az osztályhoz.» A szerző szerint minden iskolában «körülbelül 30 cm. magas emelvénye van a tanítónak». A fordító jegyzete szerint a gyak. főgymnasiumban, «mely elvi okokból irtózik mindentől, a mi bonyolódott vagy mesterkéltséggel s így minden mesterséges elkülönítéstől is tanító és tanuló között, nincs emelvény . . .» Azt hiszem, inkább esetleges dolog az egész, mert ha az emelvénynek illetén symbolikus jelleget tulajdonítunk, akkor annak barátjai elvégre arra is utalhatnak, hogy hát a tanító emelkedettebb helyzete épen a tanulók fölötti uralmát, vagy felsőbbtségét jelenti — s nekik is igazuk volna. De vegyük a dolgot úgy, a mint van. Ha az emelvény az osztály áttekintését megkönnyíti, akkor hadd maradjon meg hagyományos helyén. Egyébként erre is elmondhatni, hogy: «pourquoi tant de bruit pour une omelette?»

* V. ö. M. Pädagogia II. évf. 331. l.

** E. Siegert (Ueber Schuldisciplin, Pädagogium XIII. évfolyam 5. s. köv. l.) az iskolában való nevetést a minimumra redukálándónak tartja.

«Hiba, ha kézzel hozzányulsz a gyermekhez, hogy egyenesen üljön a helyén», ez elég ritka; annál gyakoribb a következő: «ha nagyon is sok rossz érdemjegyet osztogatsz». Mindamellett határozottan tulló szerzőnk a czélon, midőn azt állítja, hogy «ha a tanító a tanulásból osztogatott sok rossz jegyet, ez is *kilencz esetben tíz közül* a tanító hibája: Ez annyit tesz, mint a sikertelenség okát *majdnem* mindig a tanítóban keresni. Szerzőnk általában — és ez tendenciájának folyamánya — szereti a tanítót ott is bűnösnek deklarálni, a hol nem érdemli meg föltétlenül. Gondoljunk csak arra, hogy pl. középiskolába hány nem oda való elem tódúl. De meg az elemi iskola hány gyermeket kap, ki a szülői ház befolyása következtében általában az iskolai rend iránt teljesen érzéketlen, nem is szólva a mindenütt található hülyékről. — «Hiba, ha igen apró hibákat nagyon is szigoruan megtorolsz», és: «ha nagyon sokat panaszkodol vagy zsémbelődöl». Kivált az utóbbi hibába esünk gyakran, ha türelmünket veszítjük. Tényleg az életből leste el szerzőnk a következő mondást: «Nekem soha életemben nem voltak ily rossz tanulóim, én nem tudom, mit tegyek velük». — A következő «hiba» létezéséről nekem legalább nincsen tudomásom: «ha a gyermekeknek a sugást megengeded, azon ürügy alatt, hogy hadd segítsék egymást». Nem képelem, hogy volna tanító, a ki a sugást bármely okból is megengedhetőnek tartaná. Kellő felügyelet mellett a következő hiba sem fordulhat elő «... ha megengeded, hogy a gyermekek az óráközök alatt a tanteremben rendetlenkedjenek». Ellenben a következőre elég példa akad: «hiba, ha — kivéve végső szükség esetén — magasabb tekintélyhez folyamodol», ez már aztán igazán «gyöngeségi bizonyítvány».

Praktikus jelentőségük még a következő hibák; «ha későn jössz»; «ha gondatlan vagy külsődre nézve»; «ha tanítás közben ülsz», — mind régen hangoztatott és megrovott szokások. Érdekesek azonkívül e fejezetben azok a hibák, melyeket a tanítók a szülőkkal való érintkezés közben elkövetnek. Szerzőnk is az írásbeli értesítés barátja; ennek mi nagy fontosságot tulajdonítunk. Új módját is hozza javaslatba: «ha a növendék elég érett hozzá, legjobb, ha ő maga írja az értesítést a tanító utasításai szerint». Ezzel még nem tettünk próbát.

A II. fejezet azokat a hibákat tartalmazza, melyeket a tanító a *fegyelemtartásban* követ el. Több figyelemre méltó tanácsot ad. Így pl. a tanítónak az első hét alatt 1. «meg kell mutatnia, hogy mindig min-denkit lát, s hogy senki sem tehet rosszat a nélkül, hogy ő megtudná. 2. Határozottnak kell lennie szándékos vétség esetén a büntetés oda-ítélésében. (Szerzőnk itt «egy szigorú legyintést» is ajánl [!]). 3. «Be kell bizonyítani, hogy teljesen ura annak, a mit tanít», az utóbbit, azt hiszem, *mindig* be kell bizonyítania. Igen figyelemre méltó továbbá ez: «hiba, ha azt hiszed, hogy rend annyit tesz, mint teljes nyugalom vagy

csend». Kivált fiatal, «lelkes» tanítók vannak ilyen balvéleményben, s mivel abszolút csendet szerezni nem tudnak, a következő hibákba esnek: «ha folytonos ijesztgetéssel akarsz az osztályban rendet csinálni», «ha az által akarod a gyermekek lármáját elnyomni, hogy magad nagyobb lármát csapsz, mint ők». Szerzőnk általában — s igen helyesen — az intó és tanító hangnak szigorú ellenőrzését sürgeti. «A tanteremben mindig csak igen mérsékelt erővel kell a hangot használni». A mi egyes tanulók rendreintését illeti, a szerzőnk javasolta eljárással szemben bizvást adoptálhatni a gyak. gymnasiumban dívó szokást (melyet egyébként e sorok írója is követ); ugyanis kisebb rendetlenségek esetén «bizonyos egyéni formában, de mégis az egész osztályhoz fordulva végezzük az intést, pl. ily módon: ,valaki nem figyel', ,valaki játszik'...» (Fordító megjegyzése.) — Igen megszívelendő továbbá, a mit a szerző az osztálynak folyton szömmel tartására vonatkozólag mond. «A szem legyen, a mennyre lehet, a vezetés kizárólagos közege.» Eredménynek is legbecsesebb az, melyet minél csekélyebb külső apparatussal érünk el. Az a tanuló, a kit a tanító szeme képes megfékezni, a fegyelmzettésnek már nagy fokát érte el. — A higgadtságot sem győzi eléggé ajánlani, nem különben azt a gondosságot, mely a parancs föltétlen teljesítését ellenőrzi. A gonyolódás minden alakja kárhóztatandó («csacsi», «ostoba» stb. sem járja). A testi büntetésre vonatkozó tanácsai azonban nálunk — kivált a középiskolai oktatás terén — meglehetősen tárgytalanok, legfőlebb, ha itt-ott előfordulnak még az ilyen hibák, minők: «ha úgy bünteted a gyermeket, hogy meghuzod a fülét, pofon ütöd stb.» — Nézetünk szerint a szóbeli megintésen és megrováson kívül az iskolában legfőlebb a tanuló kiállítása szerepelhet mint büntetési eszköz, de csak úgy, ha *egyszerre* csak nagyon kevés (1—3) tanulót állítunk ki.*

A III. fejezetben felsorolt hibák a tanítás külső szabályaira vonatkoznak. Kellően kiképzett tanerőkkel rendelkező intézeteknél alig fordulnak elő az ilyen hibák, minők: «ha a tanulókat sorban lekérdezed»; (helyesen: «kikérdezed»), «ha előbb felszólítasz valamely tanulót és azután adod a kérdést»; «ha a kérdést ismételed azok kedvéért, a kik először nem hallották»; «ka arra a gyermekre szegzed a szemedet, a ki épen felel» (de már egyáltalában *nem* nézni rá, mégsem járja). — Ellenben a pusztá leczkefeladást és a tulságos házi tanulatást itt-ott még nagyon is en vogue találhatni. Az utóbbira nézve idézi szerzőnk Huxley szavait, ki a «könyvflást és leczkeirást» — «szellemi kicsapongásnak» nevezi. — Kiemeli továbbá az ismétlés fontosságát is a tananyag elsajátításában és külön ismétlő órát is ajánl. Igaza van ebben a fordítónak,

* Ez is sok!

A szerk.

hogy a methodikus fokozatok szerint haladó tanítás az ismétlő órákat nélkülözheti. (Jegyzet.) — A tévedések helyreigazítására több jó tanácsot ad. Majd a feleletek módját hozza szóba; töredékes feleletet csak akkor szabad elfogadni, ha az a kérdésnek pusztá ismétlésében áll, melyhez legfőlebb egy szó, vagy dátum járul. — Tanítás közben minél kevesebbet beszéljen a tanító, és a tanuló feleletét ne ismétlje. (Néha ez alig kerülhető ki.) Egy pár általános methodikai hibát is ostoroz: «ha előbb adod a szókat, és utána csak a képzeteket»; «ha nagyon is el akarod simítani a nehézségeket» (tán arra a törekvésre gondolt itt a szerző, mely napjainkban a tananyag tulságos egyszerűsítésében nyilvánul); — «ha bármely alkalmat elhanyagolsz, hogy a tanulókkal tanulásközben mennél többet dolgoztassál», ez «a képzeteknek gyakorlatba való átültetése», — a Fröbel-rendszer alap gondolata, melyet azonban a rendszeres tanítás csak csekély mértékben valósíthat meg, ilyen pl. az, hogy a chemiánál minden tanuló *magá* is kísérletezzék. Nagyon ajánlja a szerző az említett szempontból a téképajzolást és vele együtt mások is ajánlják; tartunk azonban tőle, hogy a gyakorlatban e tekintetben nagy technikai nehézségek állanak elő. Így elméletben igen tetszetősen hangzik ez is, mint sok más egyéb. — A methodusra vonatkozó hibákat a tanítás «arany szabálya» rekeszti be. «Hiba, ha olyas valamit megmondasz a tanulóknak, a mit maguk tudhatnának, vagy okos tanítás után kitalálhatnának», — szerzőnk ezen magában véve oly igaz tételben annyiban mégis elveti a sulykot, hogy az ú. n. «felfedezéseknek» tulságos nagy jelentőséget tulajdonít. Kérdés egyebek közt az is, vajjon az erre pazarolt idő magával az eredménnyel arányban áll-e?

A IV. fejezetben azon hibák vannak felsorolva, melyeket a tanító *modorában* szokott elkövetni. Köztük egy-kettő pusztá ismétlése az előbbi fejezetekben mondottaknak: «hiba, ha szidsz», «ha zsémbelődöl», «ha kapkodsz», jobbadán már a fegyelemtartásról szóló szakaszban előfordultak. «Hiba, ha fenyegetődzöl»; igen gyakran előforduló rossz szokás, előre megmondani a büntetést nemcsak a szerzőnk említette okból, de kivált azért, mert a gyermek ilyenkor fontolgatja, vajjon érdeemes-e ilyen büntetés miatt az illető tettet el nem követni. A könyvecske ezzel a hibával végződik: «hiba, ha csalhatatlannak akarsz mutatkozni». Úgy általánosságban mondva, helyes axioma, de az iskolában csak némi megszorítással állhat. A tanító abban, a mit előad, okvetetlenül csalhatatlan legyen. Semmisem ingatja meg annyira tekintélyét, mint tárgyi tévedései. Sőt a rokon tárgyakban is annyi ismerettel kell birnia, hogy ne kerüljön abba a helyzetbe, hogy növendékei előtt ismeretei hiányát bevallani legyen kénytelen, mit szerzőnk a nemtudás esetére ajánl. Sőt még abban az esetben is, ha a tanító szórakozottságból vagy sietségből valamely csekély tévedést követ el, tanácsosabb a gyermekeket *egyelőre*

meghagyni benne (hacsak nem lényeges dologról van szó), mint egy, mindenestre lealázó confiteorral visszavonni a hibát. Észrevétlen igazítására elég alkalom kínálkozik.

Talán kissé hosszasan ismertettem Hughes könyvecskéjét. Tettem azt azért, mert nagyon kívánatosnak tartom, hogy legalább ily uton minél szélesebb körben tudomást vegyenek róla, nemcsak azok, a kik hivatásszerűen foglalkoznak a tanítással, hanem általában a művelt közönség azon része is, mely az iskola munkája iránt érdeklődik. Ezen okból határozott nyereségynek tekinteném, ha a fordító e kis könyvet különlenyomatban is megjelentetné,* s ezen alkalommal az itt-ott észlelt csekély számú stílusi érdességeket s azt az egy pár sajtóhibát kijavítaná. Fáradtságát bizonyára jutalmazni fogja az a tudat, hogy oly munkát végzett, melyet minden komoly, önkritikára törekvő tanférfiu csak hálával fogadhat.

(Miskolcz.)

WEBER ISTVÁN.

Tanulmányok. A magyar ifjuság és a művelt közönség számára írta *Szinyai Elek*. Budapest, 1893. A Franklin-Társulat kiadása. Ára 1 frt.

E könyv írója a «Levelek egy tanuló ifjuhoz» czimű kötettel nem rég figyelmet keltett maga iránt. Meglátszott rajta, hogy ama jóra való tanárok közé tartozik, kik az előadó órák keretén kívül is gondolkoznak tanítványaikról. Mostani munkája hasonló szellemű, csupán a formában tér el: előadásainak tervezetéről, tanító összefoglalásainak módjáról igyekszik leszámolni olvasói előtt. A «Tanulmányok» tehát, már csak czíménél fogva is, nagyobb igényű mű; ezért behatóbb bírálatra kötelez.

Mindenek előtt sajnálatomat fejezem ki, hogy a szerző elsiette könyvét. Becses értékezések és elnagyolt, iskolai pensumoknál alig jobb dolgozatok halmozódnak fel benne, jó és rossz órák szüleményeiként, kétséget hagyva bennünk az iránt, ha tervszerű munka előtt állott-e írójuk vagy csak a pillanat hatása alatt foglalta együvé dolgozatait?

Műve az ifjuságnak s az azzal egy műveltségű közönségnek szól. A czél már csak azért is érdekes, mert hasonló irányu munkákkal nem nagyon dicsekedhetik irodalmunk. Feltárni egy jó tanár gondolatait: gyakorlati módon kifejteni eszméinek, okoskodásának menetét; jelezni a szempontokat, melyekkel írókat és viszonyokat felfog, magyaráz; valóban kívánatos feladat. A tanító módszer botlásai és fogyatkozásai ugyis annak a sajnos körülménynek tulajdoníthatók, hogy a vallomásoktól, melyekben munkásságunkról számot adnánk, egyáltalán idegenkedünk.

* A külön kiadás már meg is jelent az Athenaeum kiadásában «Tanítók hibái» cz. a. Ára 40 kr. Nagyon ajánljuk, különösen tanítóképzők figyelmébe.

A szerk.